

V nedeljo, 2. oktobra, je bila na Teharjah ob 60. obletnici tamkajšnjega komunističnega uničevalnega taborišča 15. žalna slovesnost za pobite. Zbralo se je okrog dva tisoč ljudi, med njimi so bili svojci in sorodniki tistih, ki so "tukaj ali od tukaj naprej izgubili svoje življenje", kot je med mašo rekel škof Anton Stres. Govor glavnega govornika prof. Justina Stanovnika objavljamo v nadaljevanju.

Teharski živi spomin

Dragi prijatelji! Čutim, da moram tako reči vsem, ki ste to nedeljo prišli na ta kraj. Nihče vas ni k temu silil, nobenega dobička ne boste imeli od tega. Neka misel nas je vse pripeljala in zaradi te misli, ki je v vsakem od nas, si pravimo med sabo in jaz sedaj pravim vam: Dragi prijatelji. Posebej seveda pozdravljam tiste, ki so dobili priznanje in listino, v kateri piše, zakaj jim to priznanje pripada. Poglavitno pa je to, kar velja za vse. Vsi smo prišli na ta kraj zato, ker vemo, kaj pomeni.

(Ne)popoln zločin

Letos je minilo šestdeset let od takrat, ko so Teharje dobile pomen, ki ga bodo imele v slovenski zgodovini. Šestdeset let je dolga doba in marsikaj se je zgubilo, a poglavitne reči so ostale.

Zgornji del tega taborišča, prve tri barake od tu, kjer smo sedaj, se je napolnil v dveh dneh, zadnji dan maja in prvi dan junija 1945. Napolnili so ga domobrance, vojaki slovenske narodne vojske, in civilisti, ki so se v Vetrinju odločili, da gredo z njimi. Vseh je bilo 4.500 ali nekaj več, zato je bil prostor natrpan. Prvega dne, ko je prišel del II. polka z Rupnikovim bataljonom, še ne, drugega dne, ko so prišli še nekateri bataljoni III., IV. in I. pol-

ka, pa so bile barake in dvorišča med njimi tako polna, da se ni dalo več premikati. V petek, 1. junija, so jih že začeli voziti na morišče. Janez Zdešar, ki mu je treba verjeti, ker je svoje spomine, edini, pisal že leto za temi dogodki, pravi, da se je to potem dogajalo vsako noč dvakrat, enkrat ob 11. uri in potem še enkrat ob 2. uri. Domobrance iz moje doline so odpeljali v nedeljo, 3. junija, ob 11. uri zvečer.

Vsakič je prišlo šest do osem tovrstnikov, vse do 9. junija, ko so jih potrebovali drugod. Vmes so dvakrat odpeljali tudi dekleta in žene, enkrat so jih na slepo ločili petdeset od neke večje skupine, drugič pa so jih, spet petdeset, odbirali na različne načine, tudi tako, da so jih klicali po imenu. Tis-

tih šeststo domobrancev, ki so ostali po prekinitvi 9. junija in ves čas ležali na gramozu med barakama dve in tri, pa so zvozili na morišče po velikem begu v noči med 20. in 21. junijem. Potem so odpeljali še dvakrat: konec junija so odpeljali 150 domobrancev, ki še niso dopolnili osemnajst let, a so nosili uniforme eno leto ali več, potem pa, že po amnestiji, še 50 mladoletnih domobrancev, v glavnem tistih, ki so nekoliko več hodili v šolo. V taborišču samem odnosno v njegovi okolici pa so umorili še tri petnajstletne domobrance. Ker je to bila izjema, jih poznamo po imenu: France Jaklič, Aljoša Basaj in Lojze Lesar. Kakor ste videli, smo morali pogosto rabiti okrogle številke, ker so parti-

zani uničili arhive. Hoteli so, da bi bil zločin, ki so ga naredili, popoln.

Ločitvena črta

V tistih treh mesecih leta 1945, maja, junija in julija, so bili na Teharjah dvoji ljudje: eni so ubijali, drugi so bili ubijani. Med njimi je tekla črta, ki je nobeden ni mogel in ni hotel prestopiti. Oboji, tisti na eni kot tisti na drugi strani, so imeli za sabo neko pot, ki se je tukaj končala in jih za zmerom naredila takšne, kakršni bodo v zgodovini tega naroda, dokler bo obstajal.

Najprej nekaj o tistih, ki so tukaj z rutino, slepo in predano morili. Kakšno pot so prehodili in kakšno Slovenijo so postavili? Pot, ki so jo prehodili, je bila takšna, da po takšni nobeni slovenski ljudje še nikoli niso hodili; in Slovenija, ki so jo postavili, je bila takšna, da v takšni Slovenci še nikoli niso živeli. Do tega časa nismo vedeli, kaj je politični umor. Zdaj pa nas je preplavil. Ni čudno, da so se koordinate sveta porušile. S političnim umorom je prihajal teror. Bilo je tako, da je vsaka noč prinesla nov strah. To je bil fizični strah, s katerim je operirala revolucija. Ko pa so komunistični gverilci ustanovili partijsko državo, je fizični strah začel preraščati v političnega. Tako je

Justin Stanovnik

Mašo je daroval škof Anton Stres; somaševalo je 14 duhovnikov.

prislo do tega, da smo se Slovenci prvič v zgodovini bali. Nikoli prej ni bilo tako z nami. Vse do leta 1990 smo se tako bali, da smo se bali še potem, ko se nam ne bi bilo treba. Ali je kaj od tega ostalo v nas?

Druga reč, ki so nam jo prinesli ti ljudje, je bila ta, da nismo bili več lastniki. Kaj to pomeni, se nam počasi odkriva, ko nas kdaj zaloti slutnja, da ne znamo prav postaviti države. Tedaj pomislimo, da je morada to zato, ker smo se, razlaščenci, odvadili biti politični ljudje. Ti ljudje so uvedli tudi to novost, da je deset tisoč ljudi moralo hoditi na policijo ovajat. Še nikoli nismo videli kaj takega. Kar so s tem uničili, je bilo prijateljstvo in zaupanje, ki delata življenje varno in zanesljivo. Takšen svet so postavili tisti, ki so delovali tukaj pred šestdesetimi leti in prej. Tu so polagali zadnje izpite. Tu so se zavezovali na način, ki ni dajal nobenih možnosti, da bi se spet razvezali in rešili. Ali poznate koga, ki je spregovoril? Kako zelo so se morali zavezati!

Tri ustrahovalne akcije

Ali naj se letos, ko je okroglih šestdeset let po tem, dotaknemo še tega, kako jim je to uspelo? To jim je uspelo zato, ker so se zapisali ideologiji, ki je delovala po načelu totalne manipulacije. Mi, ki danes stojimo tukaj, smo doživeli – v tem smislu, da je to bil del našega živega izkustva – kaj je to manipulacija. Manipulirati pomeni investirati ljudi v svoje poljubne namene. Preletimo na hitro ta del kariere boljševiške partije.

Do sedaj smo doživeli štiri njene manipulativne postopke: dva med vojno in dva po letu 1990. Ko je boljševiška komunistična partija sklenila, da bo vojno izkoristila za revolucijo, je vedela, da jo mora ogrniti v plašč rezistence, upora proti okupatorju, boja za narodovo svobodo ali enobeja. In ljudje so zgrabili. To je bila ena stvar. Druga reč pa je bilo tako imenovano načelo bojevanja. Boljševiki so vedeli, da morajo rezistenco, ki so se je polastili, tako pilotirati, da bodo sprejeti od zaveznikov. Gveril-

sko vojno so, ne meneč se za trpljenje ljudi in izgubo življenja, spremenili v frontno vojno. Tudi s tem manevrom so, s pomočjo mednarodnih komunističnih zvez, uspeli. To je bilo med vojno.

Zdaj bi se morali preseliti v čas po 1990, a pogledajmo še prej, kaj se je zgodilo v intermezzu, v času med 1945 in 1990. Takoj po vojni so poleg vsega potegnili tri poteze, ki so jim zagotovile nemoteno oblast skozi štiri desetletja. Imeli so moč in so izvedli tri ustrahovalne akcije. Izvedli so genocid slovenske domobranske vojske; izkoristili so informbirojevski spor za discipliniranje lastnih vrst; z razlastitvami in sodnimi procesi so spravili na kolena liberalni srednji razred. Po tem so imeli mir.

Zakaj ni nič?

Leta 1990, ko je spet šlo za obstop, pa so komunisti ponovili to, kar so naredili med vojno: izumili

so scenarij za dve novi veliki manipulaciji. Prva je bila prevzem vodstva prehoda iz totalitarizma v demokracijo. Komunisti so že kmalu po začetku osemdesetih let spoznali, da njihov sistem ne more več nositi življenja, da bo slej ali prej konec totalitarne igre. In ker so videli, da je prehod nujen, so naredili genialno potezo. Odločili so se, da ga bodo vzeli v roke in ga izpeljali sami. Sedaj ne morem govoriti o tem, kako so to naredili, opozoril bi le na to, da je v tem razlog, da imamo demokracijo, kakršno imamo.

Drugi manipulativni poseg komunistov v slovenske zadeve pa spada v naš živi sedanji čas. Okoli leta 2000 ali pa že kako leto prej jih je prešinilo drugo temeljno spoznanje. Uvideli so, da genocidnega krvavega nasilja nad svojim narodom ne bo mogoče prikrivati večno. Spoznali so predvsem to, da bo veliki povojni umor prej ali slej ali pa že prav kmalu postal velika slo-

venska tema. Odločili so se, da bodo partijsko revolucionarno nasilje, predvsem pa, kot smo rekli, genocidni umor slovenske narodne vojske raziskali sami. To pa se pravi: predstavili, interpretirali, raztolmačili, tako da ga bomo razumeli in vedeli, zakaj je do njega moralo priti. Zato iz tega, kar je začel policist Pavel Jamnik, ni bilo nič in nikoli ne bo nič; zato iz tega, kar je začel dr. Mitja Ferenc, ni bilo nič in nikoli ne bo nič; zato iz Slovenske Bistrice ni bilo nič. Povsod bo tako, da se bo zdelo, kakor da nekaj je, v resnici pa ne bo nič. Spomnite se samo tega, kako je organizacija partizanskih veteranov po Slovenski Bistrici izrazila popolno zaupanje v policijske in pravosodne organe in kako zlovesče je zato zvenelo zaupanje, ki ga je ista organizacija izrazila v policijo in sodstvo po Mitju Ribičiču. Zato tudi iz tega ne bo nič. Če kdo tej analizi ne verjame, naj se seznani z govorom, ki ga je imela dr. Hribarjeva ob ljubljanskem odprtju celjske razstave o prikritih partizanskih zločinih. Storila je to tako, da je obsodila domobrance in Cerkev – dve veliki žrtvi nasilja – in pozvala k razumevanju tistega, ki je to nasilje izvrševal. Situacija je kričala od absurda. Bilo je tako, kakor da bi iz advokatske pisarne, ki zagovarja zločinca, poslali nekoga, da bi imel govor na grobu njegove žrtve. Iz vsega je sledilo, da taka in podobna izkopavanja odslej ne bodo smela prestopiti okvira običajne arheologije.

Ali smo političen narod?

To je bilo zunaj normalnega razuma, a vendar ni bilo nikogar, ki bi hotel to opaziti. V Ljubljani, v središču Slovenije, skoraj ne mine teden, da ne bi nagrajevali ljudi tenke vesti, finega duha, ostre in prodorne misli; v Sloveniji nekaj sto ljudi prejema odebeljene pokojnine, ki naj bi bile oddolžitev za dela, s katerimi so v življenju izostrovali občutljivost nacionalne kulture. Kako to, da se ta kultura ne odzove, ko se v njej dogajajo stvari, ki jo arogantno izzivajo? To je zato, ker je ta kultura takega duha, da se od- »

Teharska zgodba se je zapisala v večni spomin.

» zove samo v dveh primerih: kadar gre za sindikalni interes njenih nosilcev ali kadar so ogroženi interesi finančne oligarhije, v katero je permutirala nekdanja avangarda proletariata. Če boste to nekoliko premislili, boste rekli: To ni politika, to je teater absurda.

In sedaj, kako to, da je vse to mogoče? Spomnil vas bom na dva dogodka. Ko je duhovnik Ignacij Nadrah na Žalah 31. maja 1942 pokopal Lamberta Ehrlicha, je rekel, da polovica Ljubljane, morda dve tretjini, govorita, da je njegova smrt "zaslužena kazen". In druga stvar. Ko sta si aprila 1990 stala nasproti predsedniška kandidata Milan Kučan in Jože Pučnik, je partija vrgla parolo, da Pučnik ne more biti predsednik, ker je bil zaprt. Teda so ljudje ponavljali: Če je bil zaprt, se ve, da ne more biti predsednik. In ni bil. Kučan, ki ni bil zaprt, je dobil 59 odstotkov, Pučnik, ki pa je bil zaprt, je dobil 41 odstotkov. Tako, vidite, grejo stvari v Sloveniji. To je razlog, ki daje, kot pravi Hamlet, "polomiji tako dolgo življenje". Razlog, ki se na koncu izteče v neusmiljeno vprašanje, ali smo sploh političen narod.

Substanca naroda

Ljudje, ki so jih pred šestdesetimi leti od tod s tovornjaki vozili na morišča, pa so imeli to posebnost, da so bili politični ljudje. Bili so politična substanca naroda. Partija je zato iz njegovega telesa morala izrezati tkivo, ki je nosilo avtentično politično misel, in narediti prostor za svojo ideologijo – za samo sebe. Da pa so mogli ubijati dan za dnem, da so mogli voziti na morišče dan za dnem, da so mogli z leščerbami razsvetljevati nočne orgije noč za nočjo za tem, je moralo biti nekaj drugega. Tega ne bi bili mogli početi, če jih za to ne bi izučevali, v teoriji in praksi, štiri leta. Nekatere pa so že prej poslali na prakso v inozemstvo – v Španijo. Ti, nad katerimi so sedaj udejanjali svojo mrko umetnost, pa so dokazali svojo politično polnoletnost s tem, da so predvideli, kaj čaka Slovenijo, če bo zmagala

Sto preživelih domobrancev in civilistov (žena in deklet) je za zvestobo teharškemu spominu prejelo listino in plaketo Nove slovenske zaveze.

ideologija, ki je povzročila, kot je izračunal Stéphane Courtois, sto milijonov človeških življenj.

Neminljiva slava ljudi, ki so jih, zvezane in nemočne, tu morili, je v tem, da so v nekem poblaznelem času ohranili normalnost, ki je človekova večna mera. Ki pravi, da človek nekaj je in ima to v sebi, da tega, kar je, ne sme zatajiti. To je normalnost. Zato hodimo sem, od koder so jih vozili v zunanjo temo: da bi občudovali in se naučili normalnosti. Pa tudi zato, ker so svojo duhovno in politično prisebnost morali tako drago plačati. Tudi v tem so pred nami kot zgled: da mora biti človek pripravljen, da svojo človeško vrednost plača, pa naj bo cena na trgu še tako visoka.

Prisebni in ne neumni

Ob takih priložnostih, kot je tale sedaj, govorniki radi vzklikajo: Da se nikoli ne bi ponovilo! Težko vam povem, kako površno se mi to zdi. Prav to se zlepa ne bo ponovilo. Gre pa za nekaj drugega. Prav sedajle – prav sedajle, ko to govorim – se lahko nekje koti misel, ki ni nič podobna tej, ki je pripeljala do tega tu, a bo požrla še neprimeren več ljudi – tudi tako, da jim bo vzela dušo. Kaj pravite, koliko članov je v tednu, ki je pravkar minil, bilo nehote pa tudi hote napisanih tako, da bi človeku vzeli dušo? Ali ste se že kdaj vprašali, koliko mora biti takih članov, da se to končno zgodi? Pa tudi, kako bomo živeli,

ko bomo ugotovili, da je nimamo več? V Evropi, v globaliziranem svetu, da se omejimo samo na to.

Moramo biti prisebni in ne neumni. Danes smo nekdanji prebivalci tega kraja dobili spominska priznanja. Izročila nam jih je Nova slovenska zaveza, da bi nam dala priznanje za to, da smo šestdeset let bili zvesti spominu na to, kar smo tu videli. A se mora vseeno vsak vprašati, kako je stal. Življenje, ki nam je bilo tukaj ponovno dano, nam ni bilo dano, da bi ga imeli samo zase. In na kar tu naravno mislimo, je ravno življenje. Če pomislimo na razuzdane orgije, v katerih so tu življenje uničevali, se zasveti pred nami v svoji skrivnostni lepoti in sijaju. V Homerjevi Iliadi, ki stoji na začetku evropske literature, tri tisoč let stare, se desetkrat in desetkrat ponavlja: "In vzel mu je ljubo življenje." Ko tu reče-

mo življenje, tega ne moremo storiti brez ganjenosti in usmiljenja. To lahko naredimo samo v strahospoštovanju. V povprečju so bili stari 22 ali 23 let, fantje in dekleta. In bilo jih je nekaj tisoč in še nekaj sto.

Nova generacija

Zato se nam zdi ne samo naravno, ampak tudi kot nekakšna spolnitev, da ste se dekleta in fantje odločili, da boste stali z nami, ko bomo sprejemali ta priznanja. Pred nekaj tedni sem govoril z dekletom, ki je reklo samozavestno: "Mi smo nova generacija." Povzemamo to besedo in jo spremenjamo v naročilo: Bodite nova generacija! Pred vami se že izpisuje veliki ukaz prihodnosti: Postavite Slovenijo! In če hočete postaviti novo Slovenijo, morate biti nova generacija. Zavestno morate to biti.

Justin Stanovnik

GOOD VIBERATIONS

107.8 MHz

RADIO VELENJE

Naš čas, d.o.o., Kidričeva 2a, Velenje
tel: 03/ 897 50 03, fax: 03/ 5869 263

www.radiovelenje.com